

Νικόλαος Στάντσιτς
Θεσσαλονίκη – Ελλάδα
e-mail: niklebgd@yahoo.com

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ ΠΑΥΛΟΣ, ΩΣ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΑΣ (1990-2009)

Περίληψη: Στο πλαίσιο αυτού του άρθρου θα εξετάσουμε το κηρυκτικό έργο του μακαριστού Πατριάρχη Σερβίας Παύλου. Θα δούμε ποια θέματα κυριαρχούν στις ομιλίες του και ποιες θεολογικές τάσεις παρατηρούνται στη διακονία του λόγου του, μέσα από μερικά αποσπάσματα των ομιλιών του. Στο τέλος, στα συμπεράσματα, θα αναφέρουμε τα βασικά στοιχεία της διακονίας του λόγου του.

Λέξεις κλειδιά: ο Πατριάρχης Παύλος, διακονία του λόγου, ομιλία, ταπεινοφροσύνη.

Γενικά χαρακτηριστικά της διακονίας του λόγου του Πατριάρχη

Ως διάκονος του λόγου ο Πατριάρχης έγραφε και εκφωνούσε τις ομιλίες του με πολλή αγάπη, φιλανθρωπία, ταπεινότητα και χριστιανική σεμνότητα¹. Αξιοσημείωτο είναι, ότι με σθένος και θάρρος αναφερόταν σε πολλά θρησκευτικά και κοσμικά θέματα, χωρίς να απομακρύνεται από το πλαίσιο του κηρύγματος². Μέχρι σήμερα αποτελεί αντικείμενο συζήτησης και θαυμασμού στην Ελλάδα και στο Άγιον Όρος, καθώς είναι αξιομνημόνευτες η εγκρατής μοναστική ζωή του, η πραότητα, η σοφία και η μεγάλη πνευματική εμπειρία του. Δεν πρέπει να παραλείψουμε, επίσης, ότι συνέχιζε να επισκέπτεται συχνά το Άγιον Όρος και κατά τη διάρκεια της διακονίας του ως επίσκοπος, ακολουθούμενος μάλιστα από τους ιερείς ή το ποιμνίο του. Τριάντα τέσσερα χρόνια έζησε στο Κοσσυφοπέδιο και τα Μετόχια, όπου σε αυτά τα αρχαία πατρογονικά σερβικά εδάφη αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Έκανε μεγάλο ποιμαντικό έργο στον λαό και φρόντισε ιδιαίτερα τα μοναστήρια και τους ναούς³.

Ήταν ένας μάρτυρας του Χριστού και ένας ιεροκήρυκας της φιλανθρωπίας, της ειρήνης και της αγάπης. Μέσα στις αντιξοότητες του πολέμου, συμβούλευε τους πάντες, λέγοντας με έμφαση: «Ας είμαστε άνθρωποι!». Είχε στενές σχέσεις με όλους τους προκαθημένους των Ορθοδόξων Εκκλησιών καθώς και με πρόσωπα άλλων δογμάτων και θρησκειών⁴.

Ο Πατριάρχης Παύλος ήταν ένας άνθρωπος του Ευαγγελίου, όπως ο Απόστολος Παύλος. Ο λόγος του ήταν απλός και χωρίς περιτεχνες ή εξεζητημένες λέξεις, είχε γλώσσα απλή και κατανοητή. Ζούσε σύμφωνα με τα χωρία του Ευαγγελίου: «μαζέψτε τα κομμάτια που περίσσεψαν, για να μην πάει τίποτα χαμένο» και «σας βεβαιώνω όμως, πως οι άνθρωποι για κάθε ανώφελο λόγο που θα πουν, θα λογοδοτήσουν γι' αυτόν την ημέρα της κρίσεως». Ήταν ευλογημένος με τα δώρα και τη χάρη του Θεού και στον λόγο και στην ψυχή. Αντιλήφθηκε από νεαρή ηλικία, ότι η ποιότητα ζωής του ανθρώπου εξαρτάται από τη σωστή χρήση των δώρων

¹ Stančić 2021, 333-354.

² Injac 2009, 250, Stojčević 1999, Stojčević 2021, Stojčević 1996.

³ Στόιτσεβιτς 2019, 11-12.

⁴ Ibidem, 15.

του Θεού· αν, δηλαδή, κάνει ορθή χρήση, θα ζήσει και θα ευτυχήσει, αν κάνει κατάχρηση, τότε θα οδηγηθεί στον όλεθρο και στην απώλεια⁵.

Στον γραπτό και προφορικό λόγο του ο Πατριάρχης ακολουθούσε ως κανόνα του, τη ρήση: «Τα λόγια μας να είναι απαλά και ήσυχα, αλλά τα επιχειρήματα δυνατά». Ένα άλλο χαρακτηριστικό του ήταν ότι δεν ήθελε να επιδεικνύει τον εαυτό του, αλλά παρέμενε απλός, όπως ήταν ανέκαθεν. Ήταν άνθρωπος της προσευχής, της άσκησης και δεν άλλαξε το πρόγραμμά του ακόμα και όταν έγινε Πατριάρχης της Σερβικής Εκκλησίας. Ζώντας, λοιπόν, με αυτόν τον τρόπο, έγινε ένας καλός επιστήμονας, θεολόγος και ειδικά καλός λειτουργιολόγος. Η διακονία του λόγου βασιζόταν στα βιβλικά και λειτουργικά στοιχεία. Το σημαντικότερο έργο του έχει τον τίτλο: «Για να κατανοήσουμε κάποια πράγματα της πίστης μας»⁶. Το έργο αυτό αποτελείται από τρεις τόμους και απευθύνεται σε κάθε κληρικό και πιστό, για να αντιληφθεί καλύτερα τη λειτουργική ζωή, καθώς και την τάξη της πνευματικής και ηθικής ζωής της Εκκλησίας, η οποία είναι σύμφωνη με το Ευαγγέλιο. Ο λόγος και το ύφος των ομιλιών του θα αποτελέσουν σημαντικό υπόδειγμα για τις επόμενες γενιές, διότι ο λόγος του έχει σαφήνεια, ενάργεια, απλότητα και ζωντάνια.

Ο μακαριστός Πατριάρχης ήταν άνθρωπος του διαλόγου και ανοιχτός και ζούσε σε μια εποχή που πολλά λέγονται αλλά κανένας δεν ακούει τον άλλον. Με τον Πατριάρχη συνέβαινε το αντίθετο. Δεν υπήρξε άνθρωπος σε αυτή την εποχή που να μιλούσε τόσο ήσυχα και ήρεμα και ο λόγος του να ακούστηκε τόσο μακριά στον κόσμο. Έδωσε στα λόγια του ένα μέτρο το οποίο χάθηκε μέσα στην Εκκλησία, στην οποία πολλοί έλεγαν πολλά, αλλά χωρίς διάκριση και βάθος, για να μην γίνει ο λόγος της Εκκλησίας: «οι λόγοι μου ακούγονται σαν ήχος χάλκινης καμπάνας ή σαν κυμβάλου αλαλαγμός» (Α' Κορ. 13,1)⁷.

Ο λόγος των ομιλιών του μαρτυρεί διακριτικότητα, πείρα και πειστικότητα. Ήταν άνθρωπος κοινωνικός, που δεν έχανε την ευκαιρία να επικοινωνήσει καθημερινά με ανθρώπους εντός και εκτός Εκκλησίας, σεβόμενος πάντοτε την ελευθερία των άλλων. Στις ομιλίες του τονίζεται ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, ότι η αναζήτηση και η αναγνώριση της αλήθειας για τον ίδιο και για όλους τους νηφάλιους ανθρώπους είναι η πηγή της αληθινής ελευθερίας. Όχι ελευθερία, με μια, θα λέγαμε, κοσμική έννοια, αλλά μια υπαρξιακή ελευθερία από όλα τα δεινά, από την αμαρτία, από τον θάνατο και από τις δαιμονικές δυνάμεις, καθώς λέει το χωρίο: «θα γνωρίσετε την αλήθεια και η αλήθεια θα σας ελευθερώσει»⁸.

Όσον αφορά τη θεολογία του, όπως αναφέρει ο πρωτοπρεσβύτερος Βλαντίμιρ Βουκασίνοβιτς, πρόκειται για μια αρμονική σχέση ανάμεσα στην παράδοση της Εκκλησίας και την προσωπική πείρα του Πατριάρχη. Στις ομιλίες του, συχνά, διαβάζουμε ότι ο ίδιος έχει εντυπώσει αρκετά στην παράδοση της Εκκλησίας. Γράφει για πολλά θέματα και για την ιεραποστολή της Εκκλησίας ξεπερνώντας όμως μια τυπική φορμαλιστική θεώρηση των προβλημάτων της ποιμαντικής και αποφεύγοντας την επιπολαιότητα της ανθρωπαρέσκειας. Σε αυτά τα θέματα βλέπουμε ότι ο Πατριάρχης έχει το χάρισμα της διακρίσεως. Ο πατριαρχικός και ποιμαντικός λόγος του χαρακτηρίζεται από έναν βαθύ συγκερασμό εκκλησιαστικής ακρίβειας και οικονομίας. Αφενός, σε κάθε ομιλία του διαφαίνεται η σοβαρότητα, η πίστη και η συνέπεια στους κανόνες της Εκκλησίας, αφετέρου έχει μια βαθιά κατανόηση για την πραγματική κατάσταση του καθενός ανθρώπου, που τον βλέπει με στοργή, διάκριση και πατρική αγάπη. Αντιμετωπίζει με μεγάλο θάρρος και αποφασιστικότητα τα μείζονα φλέγοντα θέματα της σύγχρονης ζωής, τα οποία, συνήθως, δεν είναι εύκολα αντιμετωπίσιμα. Από αυτό ακριβώς το σημείο, αντιλαμβανόμαστε πως η βασική γραμμή της θεολογίας του επικεντρώνεται

⁵ Stojčević 2010, 5-6.

⁶ Stojčević 2010, Stojčević 2007, Stojčević 2015.

⁷ Ibidem, 6-7.

⁸ Ibidem, 7-8.

στην ποιμαντική φροντίδα του ποιμνίου του, γιατί δίχως αυτήν η αληθινή θεολογία δεν μπορεί να υπάρξει. Ο πρωτοπρεσβύτερος Βλαντίμιρ Βουκασίνοβιτς τελειώνει εξαιρετικά την ανάλυσή του, καταλήγοντας πως στις ομιλίες του Πατριάρχη Παύλου δεν βρίσκουμε μόνο τις απαντήσεις σε πολλά θέματα της εκκλησιαστικής ζωής, αλλά μαθαίνουμε και με ποιον τρόπο μπορούμε να θεολογούμε, για να προσεγγίσουμε, ως ένα βαθμό, τη μια και αληθινή θεολογία, τον τρόπο σκέψης των Πατέρων, τον νομ και την συλλογιστική τους⁹.

Θεματολογία των ομιλιών

Οι πρώτες ομιλίες του Πατριάρχη Παύλου είναι αυτές των χειροτονιών του, όταν δηλαδή, έγινε Επίσκοπος Ράσκας και Πριζρένης το 1957 και αργότερα, όταν έγινε Πατριάρχης Σερβίας το 1990. Οι περισσότερες ομιλίες του είναι αφιερωμένες στις δεσποτικές και θεομητορικές εορτές καθώς και σε μεγάλες εορτές Αγίων. Επιπλέον, έχει γράψει λειτουργικές και ποιμαντικές ομιλίες¹⁰.

Υπάρχουν ομιλίες του, οι οποίες εκφωνήθηκαν στην αρχή κάθε έτους, κατά τη διάρκεια της πατριαρχικής του διακονίας, δημοσιευμένες στο περιοδικό «Εκκλησία», του οποίου η μορφή είναι σαν ένα μεγάλο ημερολόγιο. Σε αυτές τις ομιλίες διαπιστώνουμε πως ο Πατριάρχης Παύλος λειτουργεί σαν πατέρας της ειρήνης, και μάρτυρας της δικαιοσύνης του Θεού, που σε πολύ δύσκολους καιρούς αγωνίστηκε και έμεινε πιστός στην Εκκλησία του Θεού, στο Ευαγγέλιο, αλλά και στις υπόλοιπες λιγότερο σημαντικές αξίες της ανθρώπινης ζωής. Ακόμη, έχει γράψει ομιλίες και λόγους για διάφορες σημαντικές γιορτές της Εκκλησίας, αλλά και για τη νηστεία. Είναι αξιοσημείωτη, μάλιστα, η ερμηνεία που δίνει στη νηστεία του Σαββάτου¹¹, σε μια ομιλία του.

Μελετώντας αυτές τις ομιλίες, διαπιστώνουμε, για άλλη μια φορά, πως ο Πατριάρχης είχε μεγάλη διάκριση και πατερικό νομ. Διασώζονται λόγοι του από διάφορα συνέδρια ή εκδηλώσεις, στους οποίους κάνει λόγο για ποικίλα θέματα, με περιεχόμενο πολιτικό¹², εκκλησιαστικό, θεολογικό, πάντα ετοιμόλογος να μιλήσει σοβαρά και με βάθος σε κάθε περίπτωση, βασιζόμενος σταθερά στο Ευαγγέλιο. Ακόμη, διασώζονται επικήδειες ομιλίες του και εορταστικές από εγκαίνια ναών ή διάφορες επετείους. Τέλος, υπάρχουν ομιλίες του, που εκφωνήθηκαν στα πολλά ποιμαντικά ταξίδια του, όπου διδάσκει, ευλογεί, ειρηνεύει, ενθαρρύνει τα πνευματικά του τέκνα, στις ΗΠΑ και τον Καναδά αλλά και στις γειτονικές χώρες της Ουγγαρίας και της Βουλγαρίας¹³.

Σε αυτό το σημείο, θα αναφερθούμε σε μια ομιλία του για την Αγία Τριάδα, όπου αναφέρει τις ιδιότητες των τριών προσώπων. Τονίζει πως ο Θεός είναι μοναδικός, μα και Τριάδα ταυτόχρονα, κάτι που ο άνθρωπος νους δεν μπορεί εύκολα να το συλλάβει. Όμως, για τον Θεό δεν ισχύουν οι κατηγορίες αυτού του κόσμου και του χωροχρόνου, όπως τις αντιλαμβανόμαστε. Ο άκτιστος Θεός λειτουργεί πολύ διαφορετικά σε σχέση με τον κτιστό κόσμo. Για το μυστήριο

⁹ Stojčević 2010, 6-7.

¹⁰ Stojčević 2010, 287-292.

¹¹ Στην ερμηνεία αυτή ο Πατριάρχης εξηγεί με ποιο τρόπο γίνεται «νηστεία» το Σάββατο και την Κυριακή, στη Σαρακοστή, και γενικά, που βλέπουμε ότι προτείνει να υπάρχει νηστεία και το Σάββατο και την Κυριακή όπως έκαναν οι Πατέρες χωρίς να παραβαίνουν τους κανόνες. Πρόκειται για τη νηστεία και την εγκράτεια οποία προετοιμάζει τον πιστό και τον κληρικό για να μεταλάβει τα άχραντα μυστήρια, αλλά όμως δεν λέει άμεσα πως πρέπει να γίνει αυτή η νηστεία. Κατά τη γνώμη μου ίσως πρόκειται για τη νηστεία στο λάδι ή ίσως με μικρή ποσότητα φαγητού. Στην ερμηνεία αυτή δίνει εξουσία στους πνευματικούς να κρίνουν με ποιο τρόπο να καθοδηγούν τους πιστούς με ποιο τρόπο να νηστεύουν το Σάββατο και την Κυριακή. Βλ. Stojčević 2010, 51-55, Stojčević 2010.

¹² Stojčević 1995.

¹³ Ibidem, 5-6.

της Αγίας Τριάδος μπορούσαν να τοποθετηθούν οι άγιοι Πατέρες. Ένας από αυτούς, ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, απαντάει στο ερώτημα τι σημαίνει «αγέννητος» και ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στα ρήματα «γεννώ» και «εκπορεύομαι». Ακόμη, στην ίδια ομιλία κάνει λόγο για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, καταλήγοντας συμπερασματικά ότι για τον Θεό υπάρχει μόνο το παρόν. Προκειμένου να εξηγήσει τη σχέση των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδος χρησιμοποιεί παραδείγματα αναλογίας, αναγνωρίσιμα και κατανοητά από εμάς, από τον κόσμο που γνωρίζουμε. Για παράδειγμα, τη σχέση του Πατρός με τον Υιό, τη συσχετίζει με την ανθρώπινη σχέση ενός πατέρα με το γιό του στον κόσμο αυτό. Στην Αγία Τριάδα δεν νοείται ο Πατέρας χωρίς τον Υιό. Έτσι και στον κόσμο, αφενός ο πατέρας είναι μεγαλύτερος στην ηλικία από το παιδί, αφετέρου όμως, πριν τη γέννηση του παιδιού του, ο άνδρας αυτός δεν είχε ακόμη την ιδιότητα του πατέρα. Άρα, σε αυτό το παράδειγμα βλέπουμε ότι η σύγκριση είναι όμοια για τον Πατέρα με τον Υιό στην Αγία Τριάδα, αλλά και στους ανθρώπους, όπου έτσι αποδεικνύονται αλληλένδετοι και ισότιμοι και οι δύο. Έπειτα, καταλήγει πως δεν μπορούμε να συλλάβουμε νοησιαρχικά την Αγία Τριάδα, αλλά μπορούμε με την πίστη μας στον Θεό και την πνευματική ζωή μας να αναπτύξουμε τις δεξιότητες που μας χάρισε ο Θεός, και να μάθουμε και να εφαρμόζουμε όλα αυτά που μας άφησε ως εντολές. Και μάλιστα, η στροφή στα θετικά έργα, ενεργώντας ψυχή τε και σώματι, να μη σταματάει ποτέ. Έτσι, καλλιεργώντας τη σοφία και τη λογική μας υπό την προϋπόθεση ότι ταυτόχρονα καλλιεργούμε και την καλοσύνη, την καρδιά και την υπακοή – τότε μόνο θα τελειωθεί ο άνθρωπος του Θεού. Αυτή είναι η οδός για να γνωρίσουμε τον Θεό, και όχι μόνο με τη σκέψη και τη λογική μας να προσπαθούμε να τον κατανοήσουμε¹⁴.

Ακόμη, τίγονται κάποια κοινωνικά θέματα, όπως η έκτρωση, για την οποία η Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας έχει δημοσιεύσει συμβουλευτική εγκύκλιο προς τον λαό και ειδικότερα προς τις γυναίκες, να ξέρουν την άποψη της Εκκλησίας για αυτό το θέμα και μετά να αποφασίζουν. Ο Πατριάρχης αναλύει αυτό το θέμα σχολιάζοντας κάποια σημεία της εγκυκλίου, επειδή υπήρξαν κάποιοι που την παρεξήγησαν και θεώρησαν ότι η Εκκλησία εμπλέκεται στη ζωή των γυναικών, καταστρατηγώντας την ελευθερία τους. Ο Πατριάρχης Παύλος αναφέρεται στην αξία και την έννοια της ελευθερίας, ότι δηλαδή, ο άνθρωπος καθίσταται ελεύθερος όταν απέχει από την αμαρτία, στέλνοντας έτσι ένα ηχηρό μήνυμα στις γυναίκες, με αυτή την έννοια, ώστε να παραμείνουν ελεύθερες από την αμαρτία της αμβλώσεως. Σημειώνει, μάλιστα, ότι η Εκκλησία δεν στερεί την ελευθερία από τους ανθρώπους ή ειδικότερα από τις γυναίκες, αλλά κηρύττει το θέλημα του Θεού και έπειτα αυτές είναι απόλυτα ελεύθερες να αποφασίσουν αν θέλουν να υπακούσουν ή όχι, αν θέλουν δηλαδή να αμαρτήσουν ή όχι¹⁵.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε, επίσης, ότι στις ομιλίες του γίνεται, ακόμη, λόγος για τη βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος¹⁶, για την προτεραιότητα της ψυχής έναντι του σώματος¹⁷, για την έννοια της χριστιανικής ελευθερίας, δηλαδή για την ελευθερία από το κακό και την αμαρτία, για την έννοια της ευθύνης και της μοίρας¹⁸, και για τη χριστιανική στάση στον πόλεμο, δηλαδή για το πώς πρέπει οι χριστιανοί να συμπεριφέρονται στον πόλεμο. Σε αυτήν την ομιλία, εξηγεί ο Πατριάρχης τι σημαίνει ηρωισμός και τι σημαίνει *cojstvo* (μια άλλη μορφή ηρωισμού, που στα σερβικά ονομάζεται *cojstvo*, *чoјcтвo*). Κυρίως ο ηρωισμός εκδηλώνεται προστατεύοντας τον εαυτό μου από τον εχθρό, ενώ *cojstvo* είναι όταν προστατεύω τον εχθρό μου από τον ίδιο τον εαυτό μου· δείχνοντας δηλαδή, ανωτερότητα και αναγνωρίζοντας την κακία και τις διαφορές μου, ακόμη και στον πόλεμο, δεν προξενώ κακό

¹⁴ Στόιτσεβιτς 2019, 41-46.

¹⁵ Ibidem, 129-132.

¹⁶ Ibidem, 149-153.

¹⁷ Ibidem, 161-162.

¹⁸ Ibidem, 130-131.

στον εχθρό μου, αν για παράδειγμα είναι άοπλος. Και ενώ έχω τη δυνατότητα να τον τραυματίσω ή ακόμα και να τον σκοτώσω, δεν το κάνω· δείχνω δηλαδή, ότι χαρακτηρίζομαι από *cojstvo*. Αυτές είναι οι δυο αρετές, που πρέπει να έχει ο χριστιανός στον πόλεμο, κατά τον Πατριάρχη Παύλο¹⁹. Αναφέρει στη συνέχεια ότι ο καθένας μπορεί να βοηθήσει τον λαό του αν έχει αγία ζωή και κάνει το θέλημα του Θεού, τότε βοηθάει και τον λαό του και τους εχθρούς του και όλους τους ανθρώπους²⁰. Μίλησε, ακόμη, στους λόγους του, για τις δύο πηγές των δεινών στον κόσμο²¹, για τη σωστή προετοιμασία για τη θεία μετάληψη των αγράνων μυστηρίων²², για την ευλαβική στάση των πιστών κατά τη διάρκεια της ακολουθίας²³, για τον σκανδαλισμό που προκαλούν κάποιες φορές οι κληρικοί με την ανάξια ζωή τους, για τον φαρισαϊσμό και πώς μπορούμε να τον αποφύγουμε²⁴, για τη στάση μας απέναντι στους εχθρούς, όπου σε μια ομιλία του, σημειώνει ότι οι πιστοί που αποφάσισαν να ακολουθήσουν τον Χριστό θα αντιμετωπίσουν πολλές αντιξοότητες στον κόσμο.

Στη συνέχεια μιλάει επίσης για την οικογένεια²⁵, για τα στέφανα στις κηδείες όπου σε αυτήν την ομιλία ο Πατριάρχης κάνει λόγο για τον θάνατο ενός χριστιανού και τη σημασία του, σχολιάζοντας ένα κακό ή περιττό έθιμο στη Σερβία, όσον αφορά τις κηδείες²⁶. Πολλοί άνθρωποι καθώς πηγαίνουν να αποχαιρετήσουν τον κεκοιμημένο, προμηθεύονται για να του προσφέρουν, στέφανα από λουλούδια τεχνητά/πλαστικά, που κοστίζουν πολύ. Ο Πατριάρχης, λοιπόν, προτείνει αντί να σπαταλούν τόσα χρήματα για αυτά τα ακριβά στέφανα, είναι προτιμότερο οι πιστοί να τα δίνουν για να χορτάσουν πεινασμένους ανθρώπους στο όνομα του κεκοιμημένου ή σε κάποιους ανθρώπους που τα έχουν ανάγκη. Μάλιστα, ο Πατριάρχης Παύλος προειδοποιεί πώς, αν συνεχίσουν με το κακό αυτό έθιμο, θα απαγορεύσει στους ιερείς να τελούν την κηδεία ή θα τους στείλει στο εκκλησιαστικό δικαστήριο²⁷. Μιλούσε συνεχώς για την αιώνια και αθάνατη ψυχή, σε αντίθεση με το φθαρτό σώμα που θα καταλήξει στη γη και για το ότι θα πρέπει να αποφεύγουμε την πολυτέλεια και τη χλιδή²⁸, χωρίς να φοβόμαστε κανέναν παρά μόνον την αμαρτία²⁹. Επίσης διευκρινίζει το νόημα των δεινών τονίζοντας ότι πρέπει να έχουμε επίγνωση ότι ο Υιός του Θεού πέθανε για μας, για να μας δώσει τη Βασιλεία των ουρανών και την αιωνιότητα και έτσι και εμείς κάθε δυσκολία και πρόβλημα που έχουμε στη ζωή πρέπει να το αντιμετωπίζουμε έχοντας κατά νου ότι αξίζει να υπομείνουμε τα πάντα, καλά και κακά, σε αυτή τη ζωή, ώστε να εισέλθουμε στη Βασιλεία των ουρανών. Αυτό είναι το νόημα των συμφορών και των προβλημάτων στην ανθρώπινη ζωή. Να μην επιτρέψει ο Θεός για κάποιο κοσμικό συμφέρον και για κάτι που έρχεται από αυτό τον κόσμο να μας παρασύρει να πράττουμε έργα με τα οποία δεν θα είμαστε άνθρωποι δικοί Του³⁰. Έχει αναφερθεί επίσης εύστοχα και στα πολιτικά θέματα που απασχολούσαν τον σερβικό λαό³¹, για τους Σέρβους που αλλαξοπίστησαν

¹⁹ Σχετικά με το τσόιστβο και οι προκλήσεις της Σερβικής Εκκλησίας στο Κόσοβο βλ. Stojčević 2008.

²⁰ Stojčević 2010, 118-119.

²¹ Πρόκειται για τους εχθρούς του Χριστού που είναι οι άπιστοι και οι άλλοι που είναι όσοι ματαιοδοξούν και αυτοαποθεώνονται – αυτό είναι αίρεση. Στόιτσεβιτς 2019, 193.

²² Ibidem, 196-197, Stojčević 2002.

²³ «Όταν προσευχόμαστε πρέπει να έχουμε τα χέρια μας σταυρωμένα. Αυτή η γραπτή παράδοση υπάρχει από τον 9^ο αιώνα. Ασφαλώς, δεν πρόκειται για μείζον ζήτημα, αν και η πίστη, όπως και ο άνθρωπος, φανερώνεται στις μικρές λεπτομέρειες». Στόιτσεβιτς 2019, 199-200.

²⁴ Ibidem, 206-209.

²⁵ Stojčević 2010, 22.

²⁶ Stojčević 2001, 46-48.

²⁷ Ibidem, 71-72.

²⁸ Στόιτσεβιτς 2019, 88-89.

²⁹ Ibidem, 117.

³⁰ Ibidem, 117.

³¹ «Πρέπει να ληφθεί ως δεδομένο ότι ο σερβικός λαός έχει πάθει πολλά δεινά στην ιστορία του και

και έγιναν μουσουλμάνοι³², για τον νου, για την καλοσύνη³³, και για διάφορα άλλα κοινωνικά θέματα³⁴.

Οι ομιλίες του Πατριάρχη Παύλου περιέχουν τον λόγο του Ευαγγελίου, τονίζουν όλες τις ευαγγελικές αρετές, κυρίως όμως την ταπεινοφροσύνη. Έχει πολύ σημαντική θέση στη θεολογία των ομιλιών του η ταπεινοφροσύνη όσον αφορά και τα δογματικά θέματα και τα ηθικά. Έτσι, μιλώντας για την ενανθρώπιση του Λόγου του Θεού αναφέρει πως η Παναγία αξιώθηκε να γεννήσει τον Υιό του Θεού, επειδή είχε ζήσει μια αγία ζωή, μες στην αγνότητα και το κυριότερο, μέσα στην ταπεινοφροσύνη, την οποία απέκτησε σταδιακά³⁵.

Όπως αναφέραμε ο λόγος του Πατριάρχη βασίζεται στο Ευαγγέλιο, αλλά είναι εμπλουτισμένος και με πατερικά στοιχεία. Αναφέρει χωρία από τον Άγιο Χρυσόστομο³⁶, τον Άγιο Βασίλειο³⁷, τον Άγιο Ιωάννη Δαμασκηνό³⁸, τον Άγιο Γρηγόριο Θεολόγο³⁹. Χρησιμοποιεί και αυτός, όπως και ο Επίσκοπος Αθανάσιος Γιέβτιτς, τη λαϊκή χριστιανική παράδοση από τη «Διαθήκη του Κοσόβου». Όλες αυτές οι παροιμίες και φράσεις έχουν πολλά χριστιανικά στοιχεία. Αναφέρουμε μερικά: «Η βασιλεία της Γης έχει μικρή διάρκεια, η Βασιλεία, όμως, των Ουρανών δεν έχει τέλος, είναι αιώνια» -είναι τα λόγια του Αγίου Λαζάρου, ηγεμόνα της Σερβίας το 1389, πριν αναχωρήσει για τη Μάχη του Κοσόβου⁴⁰.

Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω στοιχεία βλέπουμε ότι ο Πατριάρχης Παύλος υπήρξε σπουδαίος ιεροκήρυκας της Σερβικής Εκκλησίας και η διακονία του λόγου έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην πνευματική ζωή της. Η κηρυκτική διακονία του είναι αρκετά επηρεασμένη από τη θέση που είχε, δηλαδή το πατριαρχικό αξίωμα, και γι' αυτό βλέπουμε πως οι ομιλίες του κυρίως έχουν ποιμαντική σημασία. Έγραψε πολλές ομιλίες των Κυριακών και των Εορτών, καθώς και για διάφορα συνέδρια. Κυρίως εκφωνούσε τις ομιλίες του στους ναούς κατά την διάρκεια της θείας λειτουργίας αλλά κάποιες επίσης και σε συνέδρια. Η διάρθρωσή τους έχει ως εξής: κατ' αρχάς αναφέρεται στο ευαγγελικό ανάγνωσμα και έπειτα αναπτύσσει το θέμα του αναγνώσματος αλλά συγχρόνως μπορεί να αναπτύσσει και άλλα θέματα, συνήθως ποιμαντικά, πρακτικά και διδακτικά. Οι ομιλίες του χαρακτηρίζονται από εσωτερική ενότητα και από συνέπεια στην διαπραγμάτευση του θέματος. Το ύφος του είναι λιτό, σε απλή γλώσσα. Η έκταση των ομιλιών είναι κανονική, αλλά κάποιες έχουν μικρή έκταση⁴¹. Δεν παρατηρείται εξάρτηση από παλαιότερους διακόνους του λόγου, είναι πρωτότυπος.

Όπως είπαμε, αναπτύσσει ιδιαίτερος το θέμα της ταπεινοφροσύνης και άλλες αρετές και μετά μιλάει και πάνω σε δογματικά θέματα και άλλα σύγχρονα ζητήματα. Χρησιμοποιεί

αυτό συμβαίνει και σήμερα». Ibidem, 134-137.

³² Ibidem, 156-157.

³³ Ibidem, 156-157.

³⁴ Ibidem, 164.

³⁵ Στότσεβιτς 2019, 26-27.

³⁶ Ibidem, 28, 143, 190, Stojčević 2010, 80.

³⁷ Στότσεβιτς 2019, 121, Stojčević 2010, 159.

³⁸ Στότσεβιτς 2019, 63.

³⁹ Ibidem, 175.

⁴⁰ Stojčević 2010, 116.

⁴¹ Ο Πατριάρχης Παύλος έλεγε ότι μια ομιλία πρέπει να κρατήσει από 5' το πιο πολύ 10' λεπτά και ο ιεροκήρυκας να μην αναπτύσσει παραπάνω από τρία θέματα. Έλεγε ότι ο λαός μπορεί να θυμηθεί τρία θέματα και να τα σκέφτεται όταν θα φύγει από τον ναό. Αν ο ιεροκήρυκας μιλάει παραπάνω από 10' λεπτά και αναπτύσσει πάνω από 5 θέματα ούτε ο ιεροκήρυκας θα θυμάται τι είπε στον λαό ούτε ο λαός τι του είπε ο ιεροκήρυκας.

εύστοχα την Αγία Γραφή και τους Πατέρες. Οι ομιλίες του έχουν βιβλικό χαρακτήρα και σε αρκετά σημεία και κοινωνικό περιεχόμενο. Ρίχνει το βάρος στο κύριο θέμα της ομιλίας προσπαθώντας το κύριο θέμα να μπει βαθιά στις ψυχές των πιστών για να το εφαρμόσουν στην πρακτική τους ζωή. Χρησιμοποιεί παραδείγματα από την προσωπική του ζωή, από την οικογένεια, από την ιστορία, από το Ευαγγέλιο. Είναι διδακτικός και εποικοδομητικός, συμπαθής και πειστικός στις ομιλίες του και ως άνθρωπος της ασκήσεως που ήταν, μιλάει ήσυχα και γλυκά, μερικές δε φορές με ένα δικό του χαρακτηριστικό και συγκρατημένο χιούμορ το οποίο ήταν κάτι όχι και τόσο συνηθισμένο για έναν Πατριάρχη του 20^{ου} αιώνα. Όλα αυτά τα στοιχεία τον έκαναν να κερδίζει τους ακροατές του, και τους πιστούς εν γένει. Οι ομιλίες του μπορούν να σταθούν και σήμερα επειδή έχουν βιβλικό χαρακτήρα, είναι διαποτισμένες από την Αγία Γραφή και τους Πατέρες και επειδή ο λόγος του Θεού είναι πάντοτε σύγχρονος.

Βιβλιογραφία

- Stančić N. (2021): *Besednici i besedništvo u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi u 19 i 20 veku*, Doktorska disertacija, Teološki fakultet Aristotelovog Univerziteta, Solun.
- Injac O. (2009): *Jedno omilitičko traganje*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stojčević P. (2010): *Život po jevanđelju (Besede)*, 1, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (2010): *Život po jevanđelju (Besede)*, 2, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (1999): *Put u život*, Misionarski i duhovni centar manastira Hilandara „Trojeručica“, Beograd.
- Stojčević P. (2021): *Izdržimo na uzanom putu: poruke Patrijarha Pavla*, Vukotic media, Beograd.
- Stojčević P. (1996): *Molitve i molbe: besede, razgovori, propovedi, pisma i izjave*, Bigz, Beograd.
- Stojčević P. (2010): *Da nam budu jasnija neka pitanja naše vere, knj. 1*, 4 izdanje, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (2007): *Da nam budu jasnija neka pitanja naše vere, knj. 2*, drugo ispravljeno izdanje, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (2015): *Da nam budu jasnija neka pitanja naše vere, knj. 3*, peto ispravljeno izdanje, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (2010): *Post i sveto pričešće u Pravoslavnoj Crkvi*, treće izdanje, Izdavački fond Srpske Pravoslavne Crkve, Arhiepiskopije beogradsko-karlovačke Beograd.
- Stojčević P. (1995): *Dieu voit tout: Γ εglise orthodoxe face au conflit Yougoslave*, Laussane: L' Age d' Homme.
- Stojčević P. (2008): *Kosovska iskušenja*, Knjiga komerc, Beograd.
- Stojčević P. (2001): *Upotreba venaca na sahrani*, Srpski Sion, časopis za versku pouku i duhovnu nadgradnju Srpske pravoslavne eparhije sremske, God.110, sv.1.

Никола Станчић

**ПАТРИЈАРХ СРПСКИ И АРХИЕПИСКОП БЕОГРАДСКО-КАРЛОВАЧКИ
ПАВЛЕ КАО БЕСЕДНИК**

У оквиру овог чланка истражићемо беседничко дело блажене успомене патријарха српског Павла. Видећемо које теме преовладавају у његовом беседништву, који теолошки мотиви се запажају у његовој служби речи, преко одређених одељака из његових беседа. На крају у закључку навешћемо најосновније карактеристике његовог беседништва.